

Interreg IIIC LOF project

Biodynamiska
Forskningsinstitutet

GREENPEACE

MAT

MAKT

MÖJLIGHETER

SEMINARIUM

på FOLKKULTURCENTRUM
Skeppsholmen, Stockholm

25 januari 13:30 – 21

med representanter från

Näringsliv ♦ Kultur ♦ Politik

ELDRIMNER ♦ GREENPEACE

♦ RIKSDAGENS JORDBRUKSUTSKOTT ♦

MAT, MAKT, MÖJLIGHETER
Folkkulturcentrum, 25 januari 2007.

Strategi för Mathantverket

MAT MAKT MÖJLIGHETER 25/1 2007.

Denna skrift har tillkommit genom ett samarbete mellan Estland, Sverige och England. Sverige har representerats av två organisationer – Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet i Järna och Eldrimner – nationellt center för småskalig livsmedelsförädling i Östersund. Samarbetet ledde 2005 till ett gemensamt projekt som delvis finansierats av en av EU's interregionala fonder – projektet LOF (Local Organic Food). Avsikten har varit att stärka ett alternativt livsmedelssystem som kombinerar det bästa av ekologiskt, småskaligt, hantverksmässigt och nära som växer fram från gräsrotsnivå. Vi har valt att tala om "Mathantverket" och låter begreppet innefatta hela vägen från jordbruk till servering av en måltid. Mathantverk visar en väg som gör alla till vinnare – matglädje, hälsa, kultur – och inte minst miljö.

LOF är en uppföljning av ett annat EU projekt – BERAS (2003-06); Baltic Ecological Recycling Agriculture and Society, som är förankrat med goda lokala exempel i de åtta EU-länderna runt Östersjön (Resultaten sammanfattade i 12 punkter finns i bilaga 1, se även www.jdb.se/beras). BERAS forskningsrapporter visar på hur nödvändigt ett systemskifte av livsmedelssystemet är – och att det också är både socialt och ekonomiskt fördelaktigt att genomföra det. Livsmedelssystemet betyder mer för miljön än de flesta människor tror eftersom råvaror, foder, gödsel o.s.v. transporteras runt i sådana enorma mängder och detta innebär risker. Goda praktikexempel finns – i åtta länder i Östersjöbäckenet. Men det brådskar för miljöns skull – samtidigt som det inte fungerar att köra över människor på gräsrotsnivå. Pressade människor låser sig. Hur skall det gå till? En strategi behövs.

Första steget mot denna strategi togs vid en workshop med några nyckelpersoner inom mathantverket som ledde till en presentation på Sveriges Riksdag för två ledamöter i Riksdagens Miljö- och Jordbruksutskott och en representant för Jordbruksdepartementet – det var den 8 november 2006 (Minnesanteckning, bilaga 2).

Nästa steg togs vid ett seminarium på Folkkulturcentrum 25 januari 2007 där en bred grupp inklusive professionella mathantverkare, aktivister, riksdagsledamöter, kulturarbetare och representanter för annan kompetens deltog och medverkade (program, bilaga 3).

Detta papper är en sammanfattning av var arbetet med en gemensam strategi för mathantverket i Sverige står efter detta seminarium. Det riktar sig till alla som på något sätt vill vara aktiva och driva på för att minska vår negativa påverkan på Östersjön, våra utsläpp av växthusgaser – och få glädjen av en smakrik och färgstark matkultur som bonus.

Det riktar sig särskilt till tjänstemän i Jordbruks- och Miljödepartementen - och till ministrarna -, till medlemmar i kommunernas miljönämnder och personal på Miljökontoren, till medlemmar i Riksdagens Jordbruksutskott, till aktiva mathantverkare och till alla deras hängivna kunder som undrar vad de kan göra för att dra sitt strå till stacken ...

Målsättning

Klimatförändringen och algblomningen i Östersjön ställer oss inför en utmaning. Självbedrägerier om vad som är hållbar utveckling måste övervinnas. Forskning inom BERAS kring praktiska exempel visar att förändring som får positiva konsekvenser för alla parter och som innebär tillräckligt stora minskningar av negativa miljökonsekvenser är möjlig. Livsmedelssektorn spelar en stor roll i detta sammanhang och på livsmedelsområdet är en sådan väg att kombinera ekologisk odling med balans mellan djurhållning och växtodling (kretslopp) och lokala livsmedelssystem.

Syfte

”Mathantverk” är ett ord som gör alla människor delaktiga – alla kan vara på väg mot ett gemensamt mål. Mathantverket är en folkrörelse i växande och som har potential att få samhället som helhet att gå bättre i takt. Strategins syfte är att undanröja hot och hinder och frigöra en positiv mänsklig kraft till förändring och till att alltför många människor lär sig och ges möjligheter att ta in den hållbara utvecklingen i sin vardag med maten.

Social tregrening – en grundläggande utgångspunkt

Det finns tre grundläggande krafter eller sfärer i samhället – det ekonomiska livet, det rättsliga och det kulturella. Civilsamhället trädde fram i och med den roll det spelade i öststaternas med några undantag fredliga sammanbrott. Civilsamhället är den sfär i samhället varifrån nya idéer kommer. Det växte som kraft under 1990-talet och blev i och med att det åstadkom sammanbrott i WTO’s förhandlingar i Seattle 1999 och i Cancun 2003 en i globaliseringsammanhang erkänd kraft. Sedan dess finns trepartssamverkan inskriven i många sammanhang, bl.a. i EU’s landsbygdsprogram (Leader-metoden), i EU’s program för universitetens samverkan med samhället (Bologna-processen) och att ha representanter för staten (kommunen), näringslivet och den ideella sektorn används flitigt i t.ex. lokala vattenvårdsförbund och i stadsdelsprojekt.

Tregrening är en fördjupning av trepartssamverkan. För att tala om tregrening krävs att de tre sfärerna är ungefär jämnstarka och alla väl organiserade.

Det de aktuella miljöutmaningarna kräver av oss är en genomgripande förändring som inte är möjlig med mindre än att den når ända in i vår livsstil. Vi måste inse problemets storleksordning. Enligt Sternrapporten krävs ett stabiliserat klimat att vi minskar utsläppet av växthusgaser med 80%¹. Det blir i genomsnitt på jordens befolkning 1 ton/person. Med nuvarande utveckling beräknas Sverige 2020 bidra med 8,5 ton/invånare². Vi kan bli ett föredöme endast om vi tar kraftfulla praktiska steg i riktning mot ett lågenergisamhälle – nu! (Se även bilaga 5)

Den grundläggande uppdelningen i tre kan formuleras som: regelverket, spela spelet och spelets idé.

¹ Stern Review on the Economics of Climate change

² Siffrorna är citerade från DN Debatt 17 feb 2007 ”En myt att Sverige minskat utsläppen av växthusgaser” professor i industriell ekonomi vid Linköpings Tekniska Högskola Christian Berggren, professor i forsknings- och teknikpolitik vid Chalmers tekniska högskola Staffan Jacobsson, professor i industriell organisation och teknikpolitik vid Kungliga Tekniska Högskolan Staffan Laestadius

De som spelar spelet är marknadens aktörer. I den bästa av världar är konsumenterna, handel och producenter jämnstarka och det är i grunden konsumenterna som har makten i kraft av hur de väljer att spendera sina pengar. Mathantverket som bärs av hängivna kunder som verkligen tycker om de företag som producerar delikatesser och ekologiska vardagsprodukter är exempel på en riktig marknad. Det förekommer att konsumenterna och ekologiska lantbrukarna till ömsesidig nytta kommer överens om en månadsbetalning som gör att lantbrukaren har en given budget och kan arbeta tryggt med att producera. En sådan producent vill ge sina kunder något extra. Det blir en ömsesidig nytta. En sådan symbios kräver ömsesidig tillit.

De som står för regelverket är politiker och statliga tjänstemän. I teorin är det politikerna som fattar besluten och de får sin auktoritet genom fria demokratiska val och det finns tydliga och bra regler för hur de skall dra gränser, undvika jäv o.s.v. Detta område är välorganiserat, men lider ofta av pressen att fatta fler och större beslut än människorna i praktiken kan bära och ta ansvar för. Politiker har ett uppdrag att stödja framväxten av det samhälle medborgarna vill ha – mathantverket – genom att se till att spelreglerna är enkla och stämmer med medborgarnas intuitiva rättskänsla. För att reglerna skall bli stöd och inte hinder krävs av politiker och tjänstemän en intensiv kommunikation med civilsamhället.

Alla förnyande idéer kommer från kulturlivet – från civilsamhället. När mathantverkaren experimenterar fram nya produkter så är det kulturliv. Konsumenterna som är kreativa i att stötta det näringsliv de vill ha, t.ex. genom att ge varandra kurser i hur man tar tillvara årstidens lokalodlade produkter, eller i att sätta stopp för dem som gör vinster på bekostnad av allmänna värden som t.ex. miljön och framtiden – är kulturliv, civilsamhälle. Dessa står för meningen med spelet och skapar våra attityder. Ett starkt samhälle har ett autonomt och starkt kulturliv som är lyhört och som inte låter sig köras över.

För att hela samhället skall gå i takt fordras en medveten samverkan mellan dessa tre sfärer inom ett konkret område – i detta fall mathantverket i Sverige. Varje sfär måste på sitt sätt bevaka att helheten inte blir överkörd.

Hot och möjligheter

Inom LOF³ har tre grundläggande hot mot Mathantverket identifierats⁴:

1. Erosion av lokal infrastruktur
2. GMO⁵
3. Förvirring kring livsmedelslagstiftningen

Ett hot kan vändas till en möjlighet; En besvärlig kund till en möjlighet att slipa affärsidén, en hotande konkurrent till en samarbetspartner mot en större gemensam fara, en försvinnande kundgrupp till en puff att söka nya marknader o.s.v. Att vända hot till möjlighet är en del av ett modernt affärskunnande och beskrivs i varje modern handbok i förhandlingskonst och ledarskap.

³ EU Interreg IIC projekt – Local Organic Food (www.ceet.ee/lof)

⁴ Se minnesanteckning 8 nov 2006, bilaga 2

⁵ Genetically Modified Organisms. Med detta avses växter, djur eller mikroorganismer som genom injicering direkt i arvsmassan fått en ny egenskap – vanligt i praktiken är grödor som ges en gen för resistens mot ett visst bekämpningsmedel. Tekniken är ganska grov och när den nya genen skjuts in kan även andra gener skadas, stängas av eller slås på så att okända proteiner och egenskaper kan uppstå.

Erosion av lokal infrastruktur

Det första hotet – erosion – handlar om att en småskalig verksamhet är beroende av att det finns annan småskalig verksamhet och strukturer som passar. En liten gård behöver ett slakteri som kan ta emot djur, butiker som kan sälja kött, ett sätt att nå ut till konsumenter med information om vad som finns, avbytare som kan ge ledigt någon dag ibland och leverantörer som kan sälja förnödenheter som passar för en småskalig verksamhet o.s.v. Allt detta fanns en gång, men vartefter storleksrationaliseringen gått på har det ena efter det andra försvunnit och ersatts av verksamheter som kräver sådana volymer att det inte är ett alternativ för en liten gård.

Med de småskaliga verksamheterna har ett kunnande försvunnit – erosion!

Idag vet många människor mycket lite om varifrån maten kommer och vet inte hur de skall hantera råvaror. Goda vanor som t.ex. vanan att bygga upp matsedeln efter årstiden har försvunnit och byggs inte upp igen utan vidare. Alltmer stillasittande leder visserligen till sjukdomar som fetma, diabetes och andra välfärdssjukdomar, men den insikten innebär inte automatiskt att bättre vanor byggs upp. När engagemanget för daglig mat knutet till konkret arbete med naturen inte längre är självklart krävs ett medvetet steg för att återknyta kontakten. Befriat från tvånget blir återupptäckten något nytt. Goda matvanor, meningsfullt och engagerande arbete som håller kroppen i form, glädjen av en god måltid och miljöengagemang går hand i hand. Vi kan medvetet välja en ny attityd. Däri finns ett sätt att vända hotet i möjlighet.

GMO

Det andra hotet handlar i grund och botten om önsketänkandet att vi skall kunna lösa sociala problem som t.ex. hunger i världen med tekniska medel. Tekniken som behövs för att uppnå hållbar utveckling finns – och det är väl beprövad teknik⁶.

Problemet är att människor väljer kortsiktiga vägar trots att de vet att dessa är negativa på lång sikt. Om inte människan lyckas ta sig i kragen och välja det långsiktigt bästa skapar nya tekniker bara nya genvägar till kortsiktiga lösningar – idéer som skjuter upp det oundvikliga till priset av att när verkligheten till sist kommer ifatt blir det värre. På 1970-talet ledde jakten på billigt proteinfoder till att slaktavfall började användas i foder till kor. Varningar sänkades inte. Däremot sänkades viljan att ta varningarna på allvar - en genväg då som årtionden senare ledde till BSE-skandalen ("Galna ko-sjukan") som är en av orsakerna till att hela EU's livsmedelslagstiftning måste skrivas om från grunden. Företag på livsmedelsområdet får idag betala ett högt pris i form av obligatorisk provtagning mm för att vissa substanser finns i omlopp. Företag som nyttjat och som inte nyttjat dessa produkter drabbas lika och det är omöjligt att skilja ut ansvaret.

Idag sprids genmodifierade grödor med frömjöl från försöksodlingar och med outredda konsekvenser. GMO kan sprida sig och har spridit sig. Vildspridning är redan utom kontroll i vissa områden:

⁶ Se t.ex. IFAD "Organic Agriculture and Poverty Reduction in Asia – China and India focus" (www.ifad.org/evaluation)

- <http://www.cec.org/maize/>
- <http://www.gmcontaminationregister.org/>

Det är viktigt att stämma i bäcken och se till att ansvaret denna gång är tydligt fördelat innan vild spridning tillåts. Genom att ta i denna fråga medvetet och i full öppenhet kan det leda till ett förbättrat tillvaratagande av innovationer där en mänsklighetsmålsättning blir avgörande. Innovationer som saknar kommersiell potential därför att de kan tillämpas av småföretagare med lokala resurser måste ges lika chans!

Förvirring om nya livsmedelslagen

”Förvirring” uppstår inför nyheter. Den nya livsmedelslagen som började gälla fr.o.m. 1/1 2006 ger ansvar och makt till mathantverkaren att på sitt eget sätt garantera livsmedelssäkerhet och spårbarhet. Detta är mycket bra. Det svenska Livsmedelsverket har tillsammans med Jordbruksverket och på regeringens uppdrag skrivit en rapport om ”Åtgärder för att främja och underlätta för småskalig livsmedelsförädling” (Jordbruksverket Rapport 2005:10) och samarbetar med organ för mathantverket. Trots detta fortsätter det att komma signaler om problem i kommunerna i form av klagomål från mathantverkare. Detta är så spritt att det inte kan skyllas på enskilda inspektörer; problemen visar på att det finns bakomliggande brister i själva utbildningen, fortbildningen och det stöd som ges och som leder till att inspektörerna saknar den kompetens de skulle ha behövt.

Brister i kompetensen leder till osäkerhet som leder till rädsla och dålig kommunikation och till att fokus hamnar på detaljer i stället för på helheten.

Strategier

Den övergripande strategin är att angripa problem och frågor i första hand genom att fördela ansvar och makt på ett klokt sätt och se till att den som har makt också tar ansvar och att den som tvingas ta ansvar också har makt.

Förmåga att ta ansvar är en kompetens som måste utvecklas. Hur kan ansvarstagande utvecklas och stärkas i ett helt samhälle? För att iaktta och följa upp denna pedagogiska process behövs ett övergripande organ som bygger på en trepartssamverkan där varje sfär bygger upp sin egen form av förankring. Detta gäller inte bara nationell nivå för hela mathantverket, utan mathantverket i en kommun eller i del av en kommun eller för speciella branscher inom mathantverket som t.ex. verksamheter med pedagogisk matlagning eller gårdsmejerier.

Länsstyrelserna ger genom Landsbygdsprogrammet stöd som kan användas för att bygga upp strukturer som krävs. Gränsen sätts vid människors förmåga att ta ansvar och formulera projekt som är genomförbara.

Det är dock viktigt att det finns en övergripande strategigrupp som har nära kontakt med global utveckling och som kan reagera snabbt och starkt på uppdykande nya hot. Här spelar forskning som är fristående från kommersiella intressen i lantbrukskemi, bioteknologi o.s.v. och som är ovärdigt underställd hållbar utveckling en avgörande roll. Genom Interreg

projekten BERAS (www.jdb.se/beras) och LOF (www.ceet.ee/lof) har Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet tagit en sådan roll

Nedan följer en grundstrategi i punktform:

Erosion av lokal infrastruktur

- *Samordningslösningar för produktion och konsumtion - transporter, hur konsumenten får tillgång till rätt produkt i rätt tid och återuppbyggnad av lokaler för småskalig beredning/slakt/mejeri mm*
- *bevarande av kunskap*
- *Satsning på pilotprojekt (Goda exempel)*
- *Satsning på gräsrots- underifrån initiativ*
- *Investeringar baserade på lokal balans mellan djurhållning och växtodling*

GMO

- *Kommuner, landsting och gårdar kan deklarerera sig själva som GMO-fria zoner för att skydda utvecklingen av lokal, ekologisk hantverksmässig mat*
- *Bevaka gårdars, kommuners och länders rätt att vara GMO fria i EU's lagstiftning och beivra med lagliga medel överträdelser mot denna rätt*
- *Tydliggörande av ansvar (Dansk modell)⁷*
- *Dagens teknik kan komma att stå i vägen för morgondagens (ex. MAS⁸) –skapa en allians mellan forskningens spjutspets och försiktighetens väktare*
- *Krav på öppna processer och skapa en allians i det civila samhället som har makt att stoppa eller återkalla oansvariga beslut*

Förvirring om nya livsmedelslagen

Hot: Förvirring i den praktiska tillämpningen av nya livsmedelslagstiftningen

- *Vissa inspektörer ställer krav som saknar stöd i lagen*
- *Allmän brist på kunskaper och helhetssyn*
- *Nytt avgiftssystem för inspektion kan leda till godtycklighet*

Möjlighet: Förvirring ...

- *Krav på specifika branschkunskaper hos inspektörer*
- *Kurser för inspektörer och företagare – tillsammans*
- *Publicering av goda exempel på kommunal nivå i Sverige*
- *Europaprojekt för att stärka och sprida bästa praktik*

⁷ EU länderna bygger upp sina egna system för att definiera ansvaret för GMO och Danmark har byggt upp detta på ett sätt som gör ansvaret tydligt.

⁸ Marker Assisted Selection (MAS) är en ny teknik som använder en liknande teknik som GMO, men till att förstärka den naturliga selektionen istället för att föra gener över artgränser. Tekniken ser lovande ut och riskerna är mindre än GMO. Tekniken uppmärksammades bl.a. av EU's Miljökommissionär Stavros Dimas som ett intressant alternativ till GMO. Se artikel av Jeremy Rifkin i The Guardian 26 okt 2006, Bilaga 3.

Praktiska tips

En viktig fråga för var och en är: Vad kan jag göra? Hur kan jag bidra i förhållande till mathantverk i de tre sfärerna? Här följer en samling praktiska tips och idéer från seminariet – om tregrening och från var och en av de tre sfärerna.

Tregreningsarbete

Tregreningsarbete står i motsats till maktkoncentration. Ett samhälle där det fåtal som går in i det politiska tar på sig fler uppdrag än de rimligen kan bära ansvarsmässigt är osunt.

Skandaler med ekonomisk brottslighet som Enron, Parmalat, Skandia m.fl. visar att om maktproblem hunnit växa sig stora behöver revisionerna hjälp av civilsamhället för att nå hela vägen.

Uppdelningen på tre sfärer växer fram ur sanningssökande människors handlingar. Det är en naturlig framväxt i den meningen att de människor som får tregreningen att framträda inte alltid är medvetna om att det är detta de gör, i alla fall inte i processens början. Tregrening kan inte växa fram i en ”gränslös” situation. Den uppträdde t.ex. inte i den tid då miljöproblem kunde ”lösas” genom att bygga högre skorstenar och farligt avfall kunde dumpas i det ändlösa havet utan att människan märkte att det fick konsekvenser. Den globala tregreningen uppträdde i en tid då havets och atmosfärens begränsningar som mottagare av avfall blivit tydlig. Då tvingades människan hantera en begränsad helhet – jorden. I mikroskalan har biodynamiska lantbrukare skapat små helheter av sina gårdar och tregreningsaspekter har växt fram ur de sociala impulser som stödjer dessa gårdar. Avgörande är dessa gårdars ambition att bilda kompletta system – med gränser. Å ena sidan globaliseringen och å andra sidan vissa gårdar utgör den fenomenologiska basen för att studera social tregrening. Men utan avgränsning blir allt otydligt. Det verkar ligga i människans natur att när en gräns definieras kommer någon att testa dess hållbarhet genom att försöka överträda den. Om gränserna är abstrakt uppdragna blir det snabbt ohållbart. Gränser och regler måste vara enkla och de måste stämma intuitivt.⁹ Detta är även grunden för att social tregrening skall kunna växa fram.

I detta arbete har en nivå i mellanskalan försökts, baserad på en konstruerad helhet:

- geografisk (som en kommun eller ett land)
- saklig (t.ex. ”Mathantverket i världen”)
- eller en kombination (som på detta seminarium ”Mathantverket i Sverige”).

Varje process börjar med en tydlig avgränsning och ett helhetsgrepp. Ett grundtips är att arbeta med mathantverket i hemkommunen, byn eller länet. Anknyt till en avgränsning som har förutsättning att bli tydlig. Ett annat tips är att arbeta med en av de tre punkterna i strategin för mathantverket:

⁹ Denna synpunkt kommer från forskning kring föräldraskap och uppfostran, se t.ex. Bengt Grandelius ”Att sätta gränser”. Grandelius vidgar i bokens sista kapitel utsiktspunkten. Temat gränsdragning är stort och ett studium av ”Att sätta gränser” kan rekommenderas för den som söker en nyanserad bild och en djupare förståelse av hur samhällssystemet växer fram i samspelet mellan barn och föräldrar och vilken roll gränssättning spelar.

1. Erosion av lokal infrastruktur
2. GMO / Innovation och beprövad erfarenhet
3. Förvirring om nya livsmedelslagen

Arbeta med att hot vänds i möjlighet. Det har hänt mer än en gång i världen att ett offentligt konkurshot mot en mathantverkare som uppskattas av många kunder vänds i att kunderna engagerar sig för att få ha sin favoritbagare eller lantbrukare kvar och att detta blivit en positiv vändpunkt. Detta är det proaktiva greppet. Varje hot kan vändas i möjlighet – att vända hot i möjlighet är ett inre arbete – ett mentalt arbete.

Alan Deutschman pekar i boken ”Change or die” (2007) på att det finns vägar till förändring som ger bättre resultat än hot och ansluter därmed till en ström av moderna författare som beskriver sociala system med utgångspunkt i förståelse för den enskilda människans utveckling. Deutschmans tes bygger på iakttagelsen att många människor som får läkarens dom att antingen ändra livsstil eller drabbas av en dödlig sjukdom trots detta väljer den enkla vägen, medan det samtidigt finns exempel på okonventionellt arbetande institutioner som lyckas skapa djupgående förändringar hos individer som av andra betraktas som hopplösa fall.

Ekonomisk sfär

Den ekonomiska sfären handlar om marknaden. Den grundläggande spelregeln är att företagen bärs av behov inom kundkretsen. Nya företag är normalt hänvisade till detta. Gamla, väletablerade företag kan dock leva högt på vanans makt och använda sina ”ekonomiska muskler” till att styra regelverket så att de kan behålla sin dominerande ställning trots att de arbetar med gårdagens idéer som redan visat sig ohållbara¹⁰.

Det finns regler för umgänget mellan företag och rättsväsen som är till för att garantera rättsväsendets oavhängighet. Men är det arbete som görs tillräckligt? Författare som David Korten¹¹, Naomi Klein¹² och Pat Mooney¹³ tecknar en skrämmande bild av hur den globala rättstillämpningen i tilltagande grad underställts snäva kommersiella intressen och pekar entydigt på nödvändigheten av ett starkt civilt engagemang för att återupprätta rättsstaten.

Mathantverket är en bransch som bärs av konsumenter – de är beredda att betala mer för produkter – därför att det finns något i deras kvalitet. Ännu bättre är när kunder bestämmer sig ett år i förväg för en månatlig summa till en viss mathantverkare mot matvaror till det värdet. Mathantverkaren får då betydligt lättare att planera sin verksamhet och kan ägna den kraft som annars gått till marknadsföring och gissningar om marknaden till att göra produkterna och servicen ännu bättre och i detta ligger en stor gemensam vinst. Detta är en ömsesidig förtroendeprocess som innebär att vanor byggs upp och den behöver följas av en stark kultur av genomskådlighet med ärlig redovisning – och intresse för att ta del av och granska redovisningen.

Billig mat

En fråga under seminariet var hur människor med låg lön skall ha råd med mathantverk – som är dyrt. Det finns mycket att säga till den frågan, men kanske viktigast är att på allvar

¹⁰ Se t.ex. David Lagercrantz ”Håkan Lans – ett svenskt geni” andra upplagan, Piratförlaget 2006.

¹¹ ”När företagen styr världen”

¹² ”No logo”

¹³ ”The ETC century”

ifrågasätta om mat skall vara billig. Vems intresse är det egentligen att mat är billigt? ”Billigt” innebär idag massproducerat. Det innebär mat som samlats upp över stora arealer, transporterats långt och bearbetats i flera led och som blivit nästan abstrakt. Maten blir ett faktum som är omöjligt att påverka och som låser fast individen i något som hon egentligen inte tycker om, måste ha, men inte vet hur hon skall förändra.

Är det god ekonomi att ge barnen billig mat när de växer upp och lägger grunden för hela livet? Är det snällt mot de mindre bemedlade i samhället att hänvisa dem till massproducerad billig mat? Är det en vettig prioritering att acceptera höga kostnader för t.ex. hemelektronik och dyrt boende och sedan bara ha 10% av hushållskassan kvar till maten? Är det inte så att höga priser på mat innebär *möjligheter* för den som gör något med mat – när nu samhället faktiskt är inställt på att minska krånglet och tillhandahålla kompetensutveckling? Är det då inte så att låga priser på mat blir en *inlåsning* i en offerroll? Och varför kan inte samhället istället för att lägga subventioner och press på att få ner matpriserna på sätt som skapar miljökostnader – erbjuda skolor och institutioner öronmärkta bidrag för att de skall kunna köpa matvaror av hög kvalitet till sina brukare? Varför inte istället vårda en attityd där det i alla led är OK att ägna tid och kärlek – och en större andel av (hushålls)budgeten - åt maten?

Motiv för val av begreppet ” mathantverk”

”Mathantverket” är ett ord som valts i Eldrimners arbete.

”Lokal mat” – är ett tveksamt begrepp eftersom det är, som begreppet används i praktiken, oklart var råvarorna kommer ifrån. Ägg från en lokal äggproducent kan t.ex. kallas lokala, fast fodret till största del är importerat liksom kycklingarna.

”Småskalig livsmedelsförädling”; Enligt EU’s definition har små företag mindre än 50 anställda. Detta en stor industri i livsmedelssammanhang och kan ge fel bild.

”Ekologiskt” stämmer också bara delvis. Många mathantverkare väljer lokala ekologiska råvaror, men inte alltid certifierade, och deras första kriterium är snarare kvalitet än ett KRAV-märke. Ofta nog leder det till att en ekologisk råvara väljs – men ibland blir det en råvara som inte får kallas ekologisk. Dessutom har en del ekologisk produktion gått i riktning mot att integreras i livsmedelsindustrin - den är inte längre vare sig lokal eller hantverksmässig.

Däremot går mathantverket i riktning mot en produktion som är både lokal, ekologisk, småskalig och kvalitetsinriktad. Denna definition öppnar för alla människor att vara med – samtidigt som det är en specifik och tydlig inriktning.

Eldrimners framgångsrecept: ”En del tradition, en del kunskap och en del passion” är användbart även på andra områden i näringslivet....

Rättssfär

Rättssfären består av politiker, statliga verk, kommunala nämnder och kontor, regering, riksdag o.s.v. – men också av väljare och medborgare. Vi är alltså alla med på något sätt. Uppgiften att representera rättssfären går utöver att representera sitt politiska parti – och även utöver att representera politiker över huvud taget. Det handlar om hur vi får till spelregler som är förankrade hos medborgarna och hur vi skapar respekt för att dessa regler verkligen följs.

Samverkan politiker – allmänhet

Arbetslöshet och utanförskap å ena sidan och utbrändhet orsakat av alltför mycket ansvar å den andra. Hänger dessa fenomen ihop? Har vi tillsammans fallit in i en ond cirkel där vissa tar på sig mer ansvar än de egentligen kan bära och märker inte längre att de fattar beslut som bygger på abstraktioner medan andra har valt den bekväma vägen att stå utanför, men blir i stället till offer för beslut som drabbar dem? Om den beskrivningen håller – kan då inte botemedlet komma från endera hållet? Allmänhet tar aktivt kontakt med sina politiker och hjälper dem med utredningsarbete – eller tvärtom politiker erkänner sina begränsningar och bjuder in allmänhet till att verkligen påverka besluten.

Genom att lyfta ned de ofta mycket tekniska frågorna till en nivå där ”brukare” – de som påverkas av besluten – förstår vad det handlar om och börjar engagera sig, utvecklas ett slags tregreningsarbete med en båda vinner situation mellan kulturliv (allmänhet) och rättsliv (politisk sfär). Politikerna vinner genom att de slipper fatta beslut på ett alltför svagt underlag och brukarna vinner på att besluten blir mer långsiktiga.

Politiker som inser vad det innebär att fatta ett beslut vill inte göra detta utan att vara säkra på att ha civilsamhället med sig.

Samverkan mellan mathantverkare och politiker

Företagare inom mathantverket är förutom att vara företag också kulturliv. De utvecklar nya recept, söker bland gamla traditioner och utvecklar nytt och de är lyhörda och lyssnar aktivt efter vad marknaden vill. När mathantverket samverkar med det politiska är det redan på väg mot tregrening – alla tre sfärerna (politik, Civilsamhället och bransch) är med och medvetna om fördelen för alla parter att gå fram på ett harmoniskt sätt gemensamt.

Samverkan mellan mathantverket i Sverige och Riksdagens Miljö- och Jordbruksutskott (MJU) är redan ganska livaktigt, och har lett till ett bra samarbete med Livsmedelsverket. Detta kan kommunerna dra nytta av. Det kan även utnyttjas på ännu mer lokal nivå som t.ex. stadsdelsprojekt och landsbygdsutveckling. Kommunerna har mycket att vinna på att utnyttja det goda arbete som görs i samverkan mellan MJU, Livsmedelsverket och Eldrimner och hitta sitt eget sätt att bära in det lokalt.

Ansvar och förankring

En fråga är att arbeta med hög medvetenhet och ansvar. När ett politiskt beslut drivs igenom med svag majoritet innebär det ett tungt ansvar på en part medan att en annan part blir överkörd. Försvarspolitik har traditionellt varit ett område där bred majoritet krävs. Miljöpolitik är på väg att bli ett sådant område. Det politiska ansvaret är inte rimligt att bära med mindre än att allmänheten deltar aktivt. På allmänheten ligger ansvaret att lägga sig i och på politiker ligger ansvaret att larma och säga ifrån när ansvarsbördan blir alltför stor. Det går att kräva bordläggning, återremiss o.s.v. och det är politikernas ansvar att använda dessa demokratiska verktyg. Och det är viktigt att vara uppmärksam på att om en diskussion förs på en så hög teknisk-vetenskaplig nivå att de som påverkas av beslutet inte verkligen deltar i beslutsprocessen, så betyder det att det håller på att gå alltför fort och en politisk opposition både kan och bör i det läget agera för att sakta ned processen och blanda in civilsamhället.

Lösa hänvisningar till ”forskning” bör undvikas och frågan om avsändarens (forskningsfinansiärens) agenda är alltid relevant.

Några praktiska tips från Riksdagen

Välj ut en Riksdagsledamot du har förtroende för och börja kommunicera – ta det direkt ur hjärtat och tänk på att politikern är ditt ombud.

Riksdagsledamoten kan kräva svar från en minister inom 10 dagar! Skriv alltså inte direkt själv utan utnyttja Riksdagen.

Riksdagsledamoten kan också ställa en ”interpellation”, d.v.s. en fråga som kräver en öppen debatt där ansvarig minister tvingas läsa på och ta debatten utan hjälp av sin specialist.

Riksdagen har en egen utredningstjänst (RUT) som snabbt tar fram svar på kunskapsfrågor – som Riksdagen som helhet brukar respektera.

Riksdagen har utskott – Miljö- och Jordbruksutskottet har t.ex. Livsmedelsverket under sina vingar.

Kommunerna fungerar på motsvarande sätt som nationen med en kommunstyrelse som ”Regering”, ett kommunfullmäktige som ”Riksdag”, olika nämnder, t.ex. Miljönämnder och kommunala kontor t.ex. Miljökontor. Många frågor kan med fördel tas i kommunen och inte på nationell nivå – och kommunpolitikerna är lättare att nå och få respons från än de som arbetar på riksnivå.

Alltför mycket teknisk information riskerar att dölja det väsentliga i en fråga. Det är politikerns ansvar att hantera denna anstormning av information. Men hjälp från kultursfären – det öppna samhället – till att vaska fram den väsentliga kärnan för mänskligt omdöme i ett hav av teknisk information – är nödvändig.

Politiker kan komma i underläge gentemot sina egna verk genom att verkens personal har större resurser för att hantera information. Politiker skapar själva problemet genom att alltför lättvindigt ”lösa” problem genom att stifta nya lagar och inrätta nya statliga verk istället för att gå till botten med den fråga de arbetar med. Politikerna har makt att styra upp – men klarar ofta inte av uppgiften i praktiken eftersom den blir övermäktig. Resultatet blir att många viktiga beslut fattas av anställda tjänstemän som inte har politiskt ansvar – inte är folkvalda. En stärkt samverkan mellan valda politiker och väljare kan råda bot på detta.

Kultursfären

Kultursfären representerades i panelen på detta seminarium av en professionell aktivist. Det behövs både kunskaper, tid och resurser för att komma igenom med en fråga av riksintresse. Det behövs människor som kan ägna sig odelat åt detta. Men enbart heltidsaktivister är inte heller nog. Den kulturella sfärens styrka ligger i dess förmåga att iaktta vad som händer i hela samhället, upptäcka sådant som håller på att gå snett och få enskilda att agera över hela linjen.

Kultursfären är en förnyande kraft inom alla sfärer. Kultursfären skapar och förändrar de attityder som bestämmer hur vi väljer att använda våra ekonomiska resurser och vår rättskänsla som ligger till grund för vår respekt för samhällets lagar. Den mäktiga kultursfärens maktlöshet i vårt samhälle idag är en paradox som vi måste övervinna, och inte bara i tillfälliga aktioner som sedan slocknar utan permanent – som en stabil tredje kraft. Om kultursfären underställer sig den ekonomiska sfären (genom att t.ex. uttrycka ”det är pengarna som styr”) läser den framtiden vid det förflutna, vilket förlamar hela utvecklingen!

Utbredningen av GMO är ett exempel på hur olyckligt det kan bli. Följande faror räknades upp:

- Oåterkalleligt
- Spridningsrisker
- Resistens
- Bristfällig forskning om hälsorisker
- Patent och maktförhållanden
- Kemikalieberoende
- Biologisk mångfald äventyras
- Otydligt ansvar

Riksrevisionsverket har nyligen levererat kritik mot Jordbruksverket för brister i dess behandling av etablering av GMO i Sverige. Vilka konsekvenser kommer den kritiken att få?

GMO odlas redan i Sverige. Därför rekommenderas att utropa GMO-fria zoner på kommun- och gårdsnivå för att skydda mathantverket. Ett arbete behöver också utföras för att ge de GMO-fria zonerna laglig rätt att skydda sig mot förorening och att ansvaret blir tydliggjort inklusive sanktioner och ekonomiskt skadeståndsansvar för den som bär ansvar för kränkning. Aktioner måste även tas för att hejda pågående vildspridning, utkräva ansvar av företag som orsakat skada genom GMO kontaminering och kompensera mathantverkare som drabbats till följd av GMO.

Skiss av en vision för Sverige

Frågan om vision var uppe flera gånger i samtalen. En vision *är* kulturlivet. En vision som är tillräckligt tydlig och som verkligen bärs skapar framtiden. Den vision vi uttalar behöver bli tydligare – här är ett försök utifrån de samtal som fördes.

Utgångspunkter

Växthuseffekten och samhällets framtida energiförsörjning gör det helt nödvändigt att låta merparten av de fossila energireserver som finns bli kvar i berget och gå över till förnyelsebar energi.¹⁴

Det är nödvändigt att maximera djurantalet till nivån för egen foderproduktion. Med en sådan grundregel överskrider aldrig gödselns växtnäringssinnehåll det som grödan kan tillgodogöra sig (se www.jdb.se/beras).

Energi

Hållbar energi kräver *både* minskning av energikonsumtionen – övergång till lågenergisamhället – *och* en påskyndad växling av teknik.

Energi som är baserad på direkt solenergi har visserligen teoretisk potential att tillfredsställa mänsklighetens behov och bidrar inte till växthuseffekten. Det innefattar vindkraft,

¹⁴ Se t.ex. Dag Hammarskjöld Centers rapport ”Carbon trading” 2006

vattenkraft, jordvärme, solceller och omvandling av solenergi till elektricitet eller vätgas. Biogas är också en hållbar teknik i och med att det handlar om tillvaratagande av gas som annars blivit växthusgas. Men dessa tekniker har antingen naturliga begränsningar eller är outvecklade och vare sig bilar, tankställen eller samhällets infrastruktur är förberedd.

Så länge mänskligheten kämpar emot själva insikten har omställningen inte ens börjat och det finns ingen väg runt att en så gigantisk omorganisation tar tid som måste räknas i generationer. Med insikten kan visionsarbetet komma igång på allvar, därefter kommer konkret samhällsplanering på kommunnivå, nationell och internationell nivå och beslut.

Vi kan redan idag säga ”stopp” för planerade investeringar som det redan nu står klart inte passar in i den hållbara visionen. Framför allt är animalieproduktion som bygger på import av foder i stor skala ohållbart – både p.g.a. transporter och växtnäring.

Fasta biobränslen har nackdelar ur hållbarhetssynpunkt. Om biobränslet odlas på åkermark och konkurrerar med livsmedelsproduktion kan produktionen t.o.m. kosta mer i förbrukning av fossil energi än vad de ger i utbyte.¹⁵ Om biobränslet är baserat på restprodukter innebär det att man eldar det som annars bidragit till mullhalt och fixering av kol.

Jordbruket och livsmedelssystemet

Kunskap om balanserade ekologiska växtföljder gör det möjligt att utifrån befintlig åker- och betesmark skissa en framtid där varje kommun till väsentlig del är självförsörjande med egen mat utan import av vare sig foder, gödsel eller energi. Detta kan göras genom en inventering av åkermarker efter bonitet och uppläggning av för regionen lämpliga ekologiska växtföljder. Hos ekologiska rådgivare finns den kunskap som behövs för att räkna ut en ungefärlig naturlig produktionskapacitet i ekologisk produktion och antal djurenheter som passar. Denna nivå benämns här ”naturlig bärkraft”. Denna naturliga bärkraft kan med hjälp av konsumtionsprofiler räknas om till ungefärligt antal människor som kan försörjas. Denna (teoretiska) bild tillsammans med en bild av befolkningens fördelning gör det dessutom möjligt att utarbeta en skiss av transportleder och var det skulle behövas lagercentraler, butiker, kvarnar, bagerier, mejerier o.s.v. och om regionen har över- eller underskott. En sådan teoretisk bild kan tas till utgångspunkt i öppna samtal med lokala aktörer. En region med en naturlig bärkraft som överskrider befolkningens konsumtionsbehov kan inrikta sig på någon naturlig exportproduktion¹⁶. Om det är nära till en storstad så är det t.ex. naturligt att tillhandahålla ett brett sortiment. Om det är långt till storstad och med natursköna men lågproducerande betesmarker kan en kombination av turism och lokala delikatesser vara intressant o.s.v.

¹⁵ Det rekommenderas att vrida och vända på siffrorna själv då resultatet av en energibalans är mycket beroende av vilken konkret form av biobränsle det handlar om, hur den odlas, transportavstånd och transportmetod. Eftersom biobränslen är skrymmande spelar transportavstånd en stor roll i en energikalkyl. Energiåtgången i torkning är också betydelsefull liksom eventuell konstgödsling. Biobränsle kan vara en bra lösning lokalt och under speciella förhållanden, men när biobränsle diskuteras som storskalig ersättning för fossilbränsle är det värt att granska teoretiska kalkyler ända till hektar- och naturresursnivå för att upptäcka orealistiska bedömningar i framtidskalkylerna. Risken för att en överkapacitet byggs upp i förhållande till hållbar tillgång är annars överhängande.

¹⁶ Med ordet ”export” avses i denna text inte nödvändigtvis export till andra länder – utan det kan lika väl vara export till grannkommunen. – eller om man talar om en gård - export utanför gårdens gräns.

Ett scenario som omfattar kanske femtio år kan beskriva en omläggning som leder till att fossil energi är i stort sett avvecklad. Intresserade investerare liksom kommunens byggnadsnämnd kan dra nytta av en sådan vision.

Detta är inte hållbart med mindre än de som bor och arbetar i regionen verkligen medverkar i beslutsprocesserna och deltar i besluten. Endast genom välförankrade beslut som tränger helt in i det lokala civilsamhället och i människors attityder är det möjligt att planera att samhälle så i detalj som krävs – och ändå bevara den mänskliga friheten.

Både en viss detaljnivå i stadsplaneringen och en strikt uppföljning är nödvändiga för att inte de väl genomtänkta transportlösningarna skall byggas bort.

Markägande är ett ansvar. Det kan behövas lagar som gör att markägare som missköter sin mark förlorar rätten till förmån för någon som har bättre förutsättningar att bära ansvaret. Hos svensk bondebefolkning har det i generationer varit en hederssak att lämna gården till nästa generation i gott skick. Hur det ansvaret skall hanteras i framtiden är en viktig fråga.

De gårdar, byar, kommuner, länder som är klara med sina visioner har ingen anledning att vänta på andra. En vision som är förankrad och som bygger på lokala resurser kommer att vara hållbar vilken väg omvärlden än går. En sådan region kan genom det globala civilsamhället se till att få ett starkt stöd för sin rätt att genomföra sin vision, fatta beslut och bli en tändande gnista för andra. Framgångsrika exempel kan få stor inverkan på EU's lagstiftning och på internationella avtal. Det finns redan regioner i världen som tagit tydliga strategiska beslut; t.ex. delstaten Uttar Anchal i Indien som framgångsrikt tagit ekologisk produktion som helhetsstrategi och fått flera ytterligare Indiska delstater att följa efter.

Genom EU's Interreg program lyfts framgångsrika projekt fram och de visionärer som ligger bakom ges utrymme att bistå andra byar, kommuner och regioner i Europa som vill ta efter. Ett sådant arbete leder genom mognad ända till att Europeisk standard formas i olika områden. Europeisk standard ska formas genom gräsrotsarbete och insikt – inte genom maktmedel.

Referenser

Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet www.jdb.se/sbfi
Folkkulturcentrum www.folkkulturcentrum.se (mötesplats för kultur i Stockholm)
BERAS www.jdb.se/beras (forskningsrapporter om livsmedelssystemet och miljön)
LOF www.ceet.ee/lof (Local Organic Food; stödjer entreprenörskap inom local och ekologisk mat)
Eldrimner www.eldrimner.com (Mathantverket i Sverige)
Greenpeace www.greenpeace.org/sweden (GMO-kampanjen)
Sveriges Riksdag www.riksdagen.se (sök Miljö- och Jordbruksutskottet för att följa aktuella frågeställningar)
Interreg IIIC www.interreg3c.org (sök lokala partner som arbetar med din specifika fråga över hela Europa – entreprenörskap och miljö profileras)
Truthforce www.truthforce.info (gratis nättidning med aktuella artiklar och forskning och med anknytning till social tregrening)

Arrangörer, finansiärer och övriga medverkande organisationer

Arrangörer är Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet (www.jdb.se/sbfi) med hjälp av Eldrimner (www.eldrimner.com), Greenpeace (www.greenpeace.org/se) och Folkkulturcentrum (www.folkkulturcentrum.se). Riksdagen (www.riksdagen.se) är *inte* medarrangör, något som skulle ha krävt en annan process än den vi haft, men två riksdagsledamöter medverkade och ytterligare en ledamot plus en anställd deltog.

Seminariet stöds av en av EU's interregionala fonder – Interreg IIIC (www.interreg3c.net), som har till uppgift att bygga samarbete över hela Europa. Partner från Estland och England är med i samma projekt – som heter LOF – Local Organic Food (www.ceet.ee/lof).

Seminariet stöds även (genom anslag till Biodynamiska Forskningsinstitutet) av Stockholms Läns Landsting, Region- och Trafikplanekontoret (www.rtk.sll.se). Bakom detta finns ett arbete för att bygga upp ett kommande interregionalt EU-projekt där Stockholms län har potential att få en ledande roll.

Stiftelsen Biodynamiska Produkter har stött seminariet genom att skänka vissa av matvarorna till seminariet. Ekobanken (www.ekobanken.se) bidrog genom att skicka två deltagare och genom att sprida information om seminariet i sin krets. Föreningen Nordbruk (www.nordbruk.org) deltog med tre representanter.

Tolv slutsatser av BERAS-projektet om Östersjöns framtid Bilaga 1

BERAS slutsats 1

* ökningen av kväve- och fosforbelastningen till Östersjön från jordbruket har en huvudanledning:

Specialiseringen i de Skandinaviska länderna på gårdar utan djur, samt på gårdar med fler djur än de kan odla foder till.

BERAS slutsats 2

* Om de Baltiska länderna och Polen skulle specialisera sitt jordbruk på liknande sätt så skulle detta leda till en dramatisk ökning av kvävebelastningen till Östersjön.

BERAS slutsats 3

* Om framtidens jordbruk skulle baseras på en ekologisk kretsloppsprincip, så skulle det innebära en dramatisk minskning av kväveläckaget totalt till Östersjön med 50%.

* fortsatt specialisering enligt nuvarande utveckling skapar en ökning med 150%.

* ett följande av BERAS rekommendationer ger en minskning med 50% i förhållande till nuläget.

* skillnaden blir därför i realiteten tre gånger så stor.

BERAS slutsats 4

* Minskning av kväveläckage skulle bli tydligast i länder med ett intensivt jordbruk. Sverige skulle till exempel kunna minska sitt kväveläckage med 75%.

BERAS slutsatser 5-7

* Den totala produktionen av vegetabilier och animalier skulle förbli densamma.

* Andelen vallodling skulle öka.

* Köttproduktionen skulle omfördelas till en mer geografiskt jämn utbredning.

BERAS slutsatser 8-9

* Lokal produktion, förädling och distribution av mat skulle innebära väsentliga besparingar av energi.

* En kosthållning med minskad mängd köttprodukter och mer grönsaker, skulle leda till inte bara att spara energi och minska utsläppet av växthusgaser, men skulle också minska den odlingsyta som krävs för produktion av livsmedel.

BERAS slutsatser 10-12

* De beskrivna principerna leder bort från bekämpningsmedel och mot en större mångfald i produktionen.

* De övergripande produktionskostnaderna på en gård skulle minska.

* Ett tillämpande av BERAS slutsatser kommer i hög grad att bidra till en hållbar utveckling.

Mer utvecklade slutsatser samt själva rapporterna finns på www.jdb.se/beras

INTERREG IIC project

Contributing to Sustainable Rural Development Through Sharing Experience and Building Capacity in Processing and Marketing of Local and Organic Food - LOF

Minnesanteckning workshop, Sv. Riksdag 8 nov 2006, Hot och möjligheter för utveckling av traditionell mat i Sverige

Deltagare:

Ola Sundell, Riksdagsledamot (m), kommitéordförande för moderaterna i Jordbruksutskottet.
Bengt-Anders Johansson, Riksdagsledamot (m), medlem i Jordbruksutskottet
Åke Karlsson, ordförande Förbundet Sveriges Småbrukare, styrelseledamot Eldrimner
Per Nilsson, konsult för hantverksmässig livsmedelsförädling, 20 års erfarenhet som livsmedelsinspektör, utbildare i HACCP i samarbete med Eldrimner
John Higson, tidigare erfarenhet som varumärkesbyggare, initiativtagare till bl.a. Bondens Egen Marknad och Street restaurang
Kathleen McCaughey, jurist, GMO specialist för Greenpeace
Ingrid Strömberg, arbetar i Jordbruksdepartementet I frågor som rör landsbygdsföretagande

Bengt-Anders hälsade de närvarande välkomna till Riksdagen och Hans inledde med en kort presentation av LOF-projektets bakgrund och målsättning. LOF är en uppföljning av EU Interreg projektet BERAS, som visar en praktisk väg att minska utsläppen av växtnäringssämnen till Östersjön till hälften genom praktiska exempel. LOF handlar om att stötta företagare som tar initiativ i den riktningen. Avsikten med detta möte är att ta fram ett förslag till en strategi för traditionell mat från svensk sida som skall tas upp vid LOF's slutkonferens i Dorset, 4-5 december.

John presenterade tre hot mot den växande rörelsen för hantverksmässig livsmedelsförädling:

1. Nedmontering av nödvändig infrastruktur och traditionellt kunnande
2. GMO
3. Förvirring i den praktiska tillämpningen av nya livsmedelslagstiftningen

Genom bristen på infrastruktur med logistiklösningar mm i mellannivån (Swedish Meats m.fl. har storskaliga lösningar som inte är användbara för små producenter) blir uppbyggandet oöverstigligt för små företag. Men hotet kan vändas till möjlighet genom att det finns en redan nu drivande och stark gräsrotsrörelse med en satsning på regionala resurscentra. Eftersom rörelsen redan är framgångsrik räcker ett relativt litet stöd, men det är dock nödvändigt med ett stöd då monopolerna under så lång tid haft möjlighet att påverka lagstiftningen vilket lett till en svår utgångssituation.

I samtalet framhölls att viss förvirring råder i definitionen av ”småskalig livsmedelsförädling”, men i det här sammanhanget talar vi om föregångare när det gäller att

kombinera bra produktkvalitet och positiv miljöpåverkan, vilket ger förutsättning för en äkta folkrörelse och en drivkraft på marknaden.

Eldrimner har betytt mycket och har blivit framgångsrikt just genom att verksamheten styrts av företagarna själva. Stöd uttalades till fortsatt grundanslag för verksamheten. John har med stöd från bl.a. länsstyrelsen i Stockholm tagit fram ett web verktyg med komplett funktion för att förmedla mellan lokal producent och konsument. Verktyget är helt öppet och erbjuds gratis till lokala användare i Sverige och utomlands. Det enda som krävs är en utbildning.

Kathleen presenterade GMO som en fara för rörelsen. Tekniken är oprecis och den producerar bieffekter som är bristfälligt utredda. Okontrollerad spridning sker i praktiken redan från försöksodlingar. Kostnaderna för att sanera kan bli höga både för konventionella och ekologiska odlare och för myndigheter. Det finns mycket starka exempel: I Girona, Spanien tvingades en ekologisk odlare förstöra sin skörd p.g.a. ofrivillig inblandning och det är omöjligt att peka ut vilken av alla GMO-odlande grannar som skall hållas ansvarig. I delstaten Saskatchewan i Canada är certifierad ekologisk odling omöjlig p.g.a. vildspridning av GMO.

I samtalet preciserades inställningen till GMO i allmänhet: Utvecklingen av GMO har forcerats och ivern att komma först har gjort att normala försiktighetsbarriärer har överträtts. Eftersom ett utsläppande är oåterkalleligt är det nödvändigt att ta ett kraftfullt tag i ansvarsfrågan nu. John påpekade att GMO aldrig varit efterfrågedrivet, utan tvärtom försvann GMO produkter från den europeiska marknaden när de tvingades deklarerat GMO-innehåll. GMO-frihet är ett viktigt säljargument och därför är det viktigt att GMO-friheten garanteras och skyddas.

Rörelsens önskemål om att göra hela Sverige till en GMO-fri zon ansågs inte realistiskt i dagsläget, men regioner med en utveckling av hantverksmässig mat rekommenderas att göra sig till GMO-fria zoner och lagrum för att implementera detta bör tas fram. En dansk modell med krav på avsättning till försäkringsfond vid GMO-odling förordades också. Sverige håller just nu på att ta fram samexistensregler vilket innebär en chans att få fram bra regler som bör tas.

Per beskrev det tredje hotet – förvirring om nya livsmedelslagstiftningen. Han påpekade att den nya lagen är bra. Den utgår från en enkel målsättning att skapa livsmedelssäkerhet och lägger ansvaret på företagaren. Statens Livsmedelsverk har tagit till sig denna positiva syn och har gått ut med bra råd och broschyrer. Men trots detta kvarstår problem i kommunerna, där vissa inspektörer t.ex. ställer krav på företagare som saknar stöd i lagen och även går emot SLV's nya anvisningar. Dessa problem har snarast förvärrats under det senaste halvåret. Orsaken till problemen är brist på kunskaper och skulle kunna avhjälpas genom att kunskapskrav ställs på inspektörerna, t.ex. genom en certifiering. Kurser för inspektörer och företagare samtidigt kan också vara ett sätt att förbättra kommunikationen. Den som t.ex. inspekterar ett småskaligt mejeri skall ha goda kunskaper om småskalig mejeriverksamhet och förstå dess villkor. Ola bekräftade att detta var ett område där det var angeläget att agera och där Riksdagen är en nivå där något kan göras i frågan.

Bengt-Anders avslutade mötet genom att tacka de närvarande och uttala en önskan om att höra hur detta mötes slutsatser mottagits och vidare bearbetats i LOF-projektets slutkonferens.

Minnesanteckning Hans von Essen
The Biodynamic Research Institute, Skilleby, Järna

MAT MAKT MÖJLIGHETER

Seminarium på Folkkulturcentrum 25 januari 2007

Program

- 13.30 Ankomst, registrering
- 14.00 **Inledningar:**
" **Maktperspektivet:**
en strategi för att möta hoten mot lokal och ekologisk mat"
Hans von Essen – agronom, projektledare Stiftelsen Biodynamiska Forskningsinstitutet "
" **Eldrimner och mathantverket * i Sverige idag**"
Liv Ekerwald – regional projektledare inom Eldrimner
" **Miljö- och Jordbruksutskottets roll i arbetet för mathantverket i Sverige**"
Bengt-Anders Johansson (m), Riksdagens Miljö- och Jordbruksutskott
" **GMO som hot mot mathantverket**"
Kathleen McCaughey, ledare för GMO-kampanjen, Greenpeace
- 15.30 Fika
- 16.00 **Kulturellt inslag** – Anders Linder
- 16.10 **Arbete kring temat i smågrupper** (4-5 personer)
Metod: stäm av vad var och en uppfattat och vad var och en särskilt tagit intryck av
- 17.00 **Plenumsamtal om social tregrening i teori och praktik**
Strategin för mathantverket som praktikexempel på tregreningsarbete
- 17.40 Hans von Essen och Tahirhan Yildiz
" **Introduktion till dagens middag –
ett verklighetsexempel från mathantverkets vardag**"
- 18.00 Middag
- 19.00 **Kulturellt inslag** med Anders Linder
- 19.10 **Panelnsamtal** (med Hans von Essen (för social tregrening), Liv Ekerwald (för näringslivssfären), Tina Ehn (Miljö- och Jordbruksutskottet samt Gentekniknämnen (mp) för den politiska sfären) och Kathleen McCaughey (för kultursfären) **kring temat:**
Hur förankrad är strategin?
Vilka utmaningar ligger närmast?
Vilka nästa steg måste tas?
- 20.00 (cirka) **Samtalet med panelen öppnas till ett plenumsamtal**
- 20.45 Hans von Essen – **sammanfattning och avslutning**
- 21.00 Slut

* Med ordet *mathantverk* avses arbetet med mat hela vägen från jord till bord som i bästa fall börjar med en väl genomförd ekologisk eller biodynamisk odling, fortsätter med noga genomförd förädling och slutar med en hälsosam kosthållning med smakfullt upplagda måltider. Få lyckas med detta hela vägen, men vi är alla *på väg* och det är det väsentliga. **Mathantverk** är en folkrörelse i vardande.

Bilaga 4

Jeremy Rifkin
Thursday October 26, 2006
The Guardian

For years, the life-science companies - Monsanto, Syngenta, Bayer, Pioneer etc - have argued that genetically modified food is the next great scientific revolution in agriculture, and the only efficient and cheap way to feed a growing population in a shrinking world.

Non-governmental organisations - including the Foundation on Economic Trends, of which I am president - have been cast as the villains in this agricultural drama, and often categorised as modern versions of the Luddites, accused of continually blocking scientific and technological progress because of our opposition to GM food.

Now, in an ironic twist, new cutting-edge technologies have made gene splicing and transgenic crops obsolete and a serious impediment to scientific progress. The new frontier is called genomics and the new agricultural technology is called marker-assisted selection (MAS). The new technology offers a sophisticated method to greatly accelerate classical breeding. A growing number of scientists believe MAS - which is already being introduced into the market - will eventually replace GM food. Moreover, environmental organisations that oppose GM crops are guardedly supportive of MAS technology.

Rapidly accumulating information about crop genomes is allowing scientists to identify genes associated with traits such as yield, and then scan crop relatives for the presence of those genes. Instead of using molecular splicing techniques to transfer a gene from an unrelated species into the genome of a food crop to increase yield, resist pests or improve nutrition, scientists are now using MAS to locate desired traits in other varieties or wild relatives of a particular food crop, then crossbreeding those plants with the existing commercial varieties to improve the crop. This greatly reduces the risk of environmental harm and potential adverse health effects associated with GM crops. Using MAS, researchers can upgrade classical breeding, and cut by 50% or more the time needed to develop new plant varieties by pinpointing appropriate plant partners at the gamete or seedling stage.

Using MAS, researchers in the Netherlands have developed a new lettuce variety resistant to an aphid that causes reduced and abnormal growth. Researchers at the US department of agriculture have used MAS to develop a strain of rice that is soft on the outside but remains firm on the inside after processing. Scientists in the UK and India have used MAS to develop pearl millet that is tolerant of drought and resistant to mildew. The crop was introduced into the market in India in 2005.

While MAS is emerging as a promising new agricultural technology with broad application, the limits of transgenic technology are becoming increasingly apparent. Most of the transgenic crops introduced into the fields express only two traits, resistance to pests and compatibility with herbicides, and rely on the expression of a single gene - hardly the sweeping agricultural revolution touted by the life-science companies at the beginning of the GM era.

There is still much work to be done in understanding the choreography, for example, between single genetic markers and complex genetic clusters and environmental factors, all of which interact to affect the development of the plant and produce desirable outcomes such as improved yield and drought resistance. Also, it should be noted that MAS is of value to the extent

that it is used as part of a broader, agro-ecological approach to farming that integrates new crop introductions with a proper regard for all of the other environmental, economic and social factors that together determine the sustainability of farming.

The wrinkle is that the continued introduction of GM crops could contaminate existing plant varieties, making the new MAS technology more difficult to use. A landmark 2004 survey conducted by the Union of Concerned Scientists found that non-GM seeds from three of America's major agricultural crops - maize, soya beans and oil-seed rape - were already "pervasively contaminated with low levels of DNA sequences originating in genetically engineered varieties of these crops".

Not surprisingly, MAS technology is being looked at with increasing interest within the European Union, where public opposition to GM food has remained resolute. In a recent speech, Stavros Dimas, the EU's environment commissioner, noted that "MAS technology is attracting considerable attention" and said that the EU "should not ignore the use of 'upgraded' conventional varieties as an alternative to GM crops".

As MAS becomes cheaper and easier to use, and as knowledge in genomics becomes more easily available over the next decade, plant breeders around the world will be able to exchange information about best practices and democratise the technology. Already plant breeders are talking about "open source" genomics, envisioning the sharing of genes. The struggle between a younger generation of sustainable-agriculture enthusiasts anxious to share genetic information and entrenched company scientists determined to maintain control over the world's seed stocks through patent protection is likely to be hard-fought, especially in the developing world.

If properly used as part of a much larger systemic and holistic approach to sustainable agricultural development, MAS technology could be the right technology at the right time in history.

TILLVÄXTIDEOLOGINS DÖDSDANS

Ett Manifest

1900-talet kan ses som den ekonomiska tillväxtens århundrade. Tillväxten möjliggjordes av en kraftigt ökad tillgång på fossil energi och denna svarar idag för över 80% av världens energiförsörjning.

2000-talet kommer att kännetecknas av energibrist. Dels förväntas tillgången på olja enligt många experter att nå en kulmen inom 10 år, dels kommer växthuseffektens påverkan på jordens klimat alltmer utgöra hinder för fortsatt användning av fossil energi.

Vi står därmed inför en mäktig utmaning. Om vi inte lyckas möta denna med relevanta åtgärder riskerar vi att drabbas av allvarliga politiska, ekonomiska och sociala svårigheter och i förlängningen hot mot människans överlevnad.

Tyvärr motsvaras inte denna utmaning av de attityder vi idag möter i miljö- och framtidsdebatten. I stället underskattas hoten och ersätts med önsketänkanden, ofta med svag verklighetsförankring. Exempel:

- Sambanden mellan fossil energi och växthuseffekt ifrågasätts fortfarande av många människor trots att FN:s klimatpanel är enig om detta samband.
- Tron att vi kan ersätta den fossila energin och kärnkraften med förnybar energi är utbredd. Med idag känd teknik kan vi, optimistiskt räknat, endast ersätta cirka en tredjedel.
- Påståenden om att ekonomisk tillväxt kan förenas med utvecklingen av ett ekologiskt hållbart samhälle möter vi ofta. Detta trots ett mycket nära samband mellan ekonomisk aktivitet och energiförbrukning under 1900-talet.

Den verklighetsflykt som dessa exempel ger uttryck för hänger samman med vår rädsla för förändringar som kan hota vår livsstil. Av samma skäl värnas starkt om den ekonomiska tillväxten.

Harry Martinsson, en av Sveriges mera insiktsfulla samhällsanalytiker, har uttryckt detta dilemma på följande vis:

"Det ohyggliga med människorna är att de inte vågar tänka. Om de verkligen tänkte ut konsekvenserna av den verklighet de lever i, skulle de dö av skräck – eller förändra världen."

De åtgärder som kommer att krävas är av genomgripande slag och kan inte genomföras inom ramen för vårt nuvarande samhällssystem. Det krävs ett systemskifte. Nedanstående tre förändringar blir nödvändiga.

• *Från högenergisamhälle till lågenergisamhälle*

Vårt industrisamhälle är energikrävande och kräver långa transporter. Som exempel kan tas dagens födoproduktion där den energi som förbrukas är 20 gånger större än energiinnehållet i den mat som når våra matbord. En småskalig samhällsstruktur med små avstånd mellan producent och konsument måste eftersträvas.

• *Från centralisering till decentralisering*

De senaste decenniernas urbanisering har gett en obalans mellan stad och land. Den biologiskt produktiva och närande landsbygden har utarmats och den biologiskt improduktiva och tärande staden har vuxit. En konkret åtgärd för att återställa balansen i Sverige kan vara en ny egnahemsrörelse liknande den som startades för 100 år sedan. Globalt krävs jordreformer för att hejda storskalig jordbrukspolitik.

• *Från ekonomisk tillväxt till ökad självförsörjning*

En viktig drivkraft bakom den ekonomiska tillväxten är vårt höga beroende av inkomster. Detta beroende kan minskas genom att vi själva producerar mer av de varor och tjänster vi anser oss behöva. Vi ökar vår självförsörjningsgrad. På detta sätt får vi också en minskad efterfrågan på lönearbete och bättre balans på arbetsmarknaden. Ovanstående systemskifte kommer att skapa intressekonflikter. Skiftet måste därför ske successivt i likhet med vårt förra systemskifte. Där utvecklades industrisamhället parallellt med jordbrukssamhället och de utgjorde därmed inga direkta hot mot varandra.

Undertecknarna av detta manifest uppmanar politiker och andra beslutsfattare att omedelbart påbörja avvecklingen av den 'tillväxtideologins dödsdans' vi idag ägnar oss åt. Denna måste ersättas av uppbyggnaden av ett långsiktigt hållbart samhällssystem.

Undertecknare - alla aktiva inom miljörörelsen (t.o.m. februari 2007):

Bengt Söderberg, Saltsjöbaden	Håkan Jigbäck, Mattmar	Johan Nils, Höllviken
Åke Karlsson, Kolmården	Sisela Skånberg, Viken	Leif Erlingsson, Tullinge
Anna Horn, Öland	Tullia Haglund, Uppsala	Ulla Aronsson, Torshälla
Gunilla Winberg, Stockholm	Astrid Siivonen, Stockholm	Ylva Grudd, Sollerön
Nils Tiberg, Luleå	Mons Montelius, Bromma	Per Almgren, Norrköping
Oscar Kjellberg, Stockholm	Librije Näsström, Olofström	Barbro Johansson, Norrköping
BirGitta Tornérhielm, Stockholm	Inger Nilsson, Uppsala	Viktoria Klint, Gotland
Hans von Essen, Järna	Ylva Forsberg, Åre	Roger Orwén, Åred
Stephen Hinton, Stockholm	Ole Rønning Kristiansson, Åre	Ingemar Ljungcrantz, Täverås
Sören Lagergren, Stockholm	Kennet Ekdahl, Kinna	Ann Green, Örebro
Björn Tegnér, Södra Äng	Berit Hermansson, Ullared	René Mortensen, Säter
Ida Gustafsson, Stockholm	Ingvar Nilsson, Katrineholm	Christine Stafström, Grönby
Lars Dahlin, Helsingborg	Olof Fahlander, Linköping	Kristina Nyström, Uppsala
Lars Norborg, S:t Anna	Birgitta Johansson, Finspång	Cecilia Carlsson, Uppsala
Ralf Palmers, Söderhamn	Börje Johansson, Linköping	Nils Fagerberg, Ormeshaga
My Leffler, Norrbo	Ingrid Eckerman, Stockholm	Ola Mansson, Malmö
Inga Tegby, Vrångö S:t Anna	Susanne Gerstenberg, Laholm	Tim Sandgren, Uppsala
Mimmi Zotterman, Bromma	Folke Günther, Lund	
Trin-Trin Lindberg, Lidingö	Gustaf Delin, Sigtuna	
Sven-Olov Isaksson, Waxholm	Josten Berg, Bergsjö	
Solveig Lindholm, Skogås	Finn Hultgren, Sigtuna	
Anna-Maj Wandt, Holma	Bengt Kastengren, Lidingö	

Vill du bli en av undertecknarna, anmäl till info@overlevnad.org. Se även www.overlevnad.org